

Solutions to Reduce Tax Evasion in Iran's Economy using Laboratory Games

Ataollah Rafieiatani*

Assistant Professor, School of Progress Engineering,
Iran University of Science & Technology, Narmak,
Tehran, Iran.

Jafar Mahdizadeh

Master of Economics, Iran University of Science &
Technology, Tehran, Iran.

Abstract

Taxes are one of the most fundamental pillars of sustainable government revenue in budget resources. If we want to offer a definition of tax evasion from the perspective of governments, we can introduce it as a lost income that, in addition to creating a gap between the government's potential and actual income, will reduce tax justice in the country. In the present study, using a behavioral economics approach, focusing on other-regarding preferences, and utilizing field experiments on 30 taxpayers in the building materials industry in Tehran, an attempt has been made to present operational solutions to reduce the volume of tax evasion in Iran. The main idea of this research is to measure the effect of providing taxpayers with the ability to choose where their paid taxes are spent on their tax compliance. Consequently, it was determined that if taxpayers can choose where their taxes are spent, they are willing to pay larger amounts as taxes. It was also determined that those types of public works projects that are suitable for financing in this way are those that the general public has a perception of, and development-oriented public works projects with long-term returns do not have the necessary efficiency in this regard.

Introduction

Taxes are a crucial instrument for financing government expenditures, aiming to achieve economic objectives such as optimal resource allocation,

* Corresponding Author: : rafieiatani@just.ac.ir

How to Cite: Rafieiatani, A. & Mahdizadeh, J. (2025). Solutions to Reduce Tax Evasion in Iran's Economy using Laboratory Games. *Journal of Tax Research*, 33(66), 71-105.

more equitable income distribution, economic growth, employment expansion, economic stability, provision of public goods and services, and balance of payments.

Empirical evidence from most developed countries indicates that tax revenues are a significant source of income, playing a vital role in implementing economic policies. In some countries, 90-95% of public government expenditures are financed through tax revenues. For instance, the average tax-to-GDP ratio in OECD countries is 34.11%, while the global average is 15.7%. Conversely, developing countries have inefficient tax systems that fail to meet the government's financial and tax objectives, necessitating modern and stable tax systems to effectively play their role.

Despite significant efforts in recent years, taxes in Iran, like those in other developing countries, have not played a substantial role in the economy. The Iranian economy suffers from a lack of economic and financial information databases for economic actors, a lack of transparency in economic activities, widespread tax exemptions, weak enforcement guarantees, a lack of trust in the government's financial system, incomplete automation of the tax system, and an inability to accurately identify people's income, resulting in a significant disparity between diagnosed taxes and potential capacity.

In 2023, the share of tax revenues in Iran's GDP (excluding customs revenues) was 4.19%. Various factors contribute to the low share of tax revenues in Iran's GDP, including tax evasion and avoidance. According to available statistics, the volume of tax evasion in Iran's economy is currently around 30% of collected tax revenues. This study examines strategies to reduce tax evasion in Iran's economy from a behavioral economics perspective, assesses the altruistic preferences of taxpayers, and ultimately provides solutions to increase tax compliance.

Methods and Material

This study investigates strategies to reduce tax evasion in Iran using experimental economics. Existing documents and literature were reviewed to identify the main causes of tax evasion and potential solutions. Based on these findings, an experiment was developed with input from taxation experts and specialists in experimental game design.

The research design included two components: a questionnaire and an experimental field study. The experiment, conducted in two stages, utilized the dictator game and the public goods game. The dictator game assessed whether participants voluntarily paid more than the minimum tax, indicating altruistic preferences. Participants were also asked to predict peer behavior, as expectations serve as strong predictors of actual compliance. The public goods game evaluated participants' willingness to contribute to public projects instead of standard tax payments, with opportunities to revise payments to higher

amounts. Four public projects were introduced, including two local projects (National Housing in Tehran and Development of Tehran Metro Lines 6 and 7) and two national projects (Housing in deprived regions and Development of the Makran Coast), to identify the most supported initiatives.

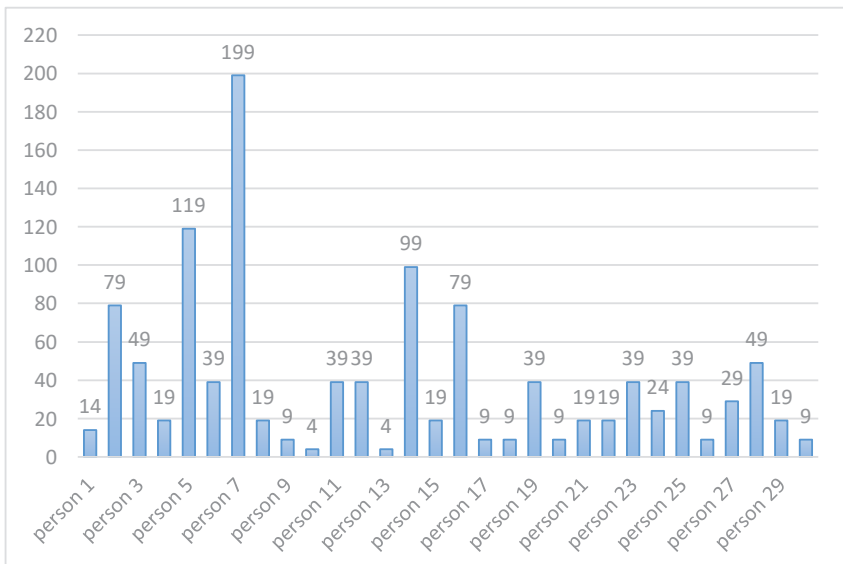
Purposive sampling was applied, selecting 30 active taxpayers from the construction equipment industry with at least one year of activity and a history of non-zero tax payments, ensuring that participants possessed sufficient knowledge and experience to provide meaningful responses. Also Reliability of the questionnaire was assessed using Cronbach's alpha.

Results and Discussion

As mentioned in the methodology section, an experiment was designed to answer the main research question and its associated sub-questions. This field experiment, conducted in two phases, provided 400 monetary units to participants in the first phase. Participants were informed that their tax payment was entirely dependent on their decision, with the only requirement being that the payment amount be non-zero. In the subsequent second phase, the game rules were updated, simulating an evolving tax system, and new rules, including incentives and penalties, were introduced.

Based on the Figure 1, all participants demonstrated other-regarding preferences. While no participants chose the minimum payment amount, approximately 23 percent were willing to pay more than the current mandated tax rate. These results align with the findings from the survey.

Figure 1. The amount of additional payment of each taxpayer

Source: Research finding.

In a more detailed analysis, 43% of participants perceived themselves as more altruistic (generous) than others, or, in other words, considered their peers to be more self-serving. They likely would have paid less in a real-world scenario. 50% of participants considered their behavior and that of their peers to be the same. 7% of taxpayers believed their peers were more generous, suggesting that they might pay more taxes in a real-world situation than they indicated in the experiment.

Next, participants were given the option to choose between depositing their tax payments into the account of the Tax Administration Organization or into designated infrastructure projects. The designated infrastructure projects included two local projects in their city (Tehran) and two national projects. The local projects were: completion of Tehran's National Housing Project and development of Tehran Metro Lines 6 and 7. The national projects were: completion of the National Housing Project in deprived areas of Sistan and Baluchestan and development of the Makran coast (with a focus on expanding Iran's port and transit services and creating sustainable income).

Under these conditions, 83% of participants preferred to directly deposit their taxes into the infrastructure projects' accounts, while only 16.6% (equivalent to 5 taxpayers) preferred to deposit their taxes into the Tax Administration Organization's account. The reasons cited by these five taxpayers were that centralized spending by the government would lead to better project outcomes, and that ultimately, depositing into infrastructure projects would still benefit the government, which could then use the funds for other purposes. Thus, they preferred to pay directly into the Tax Administration Organization account.

The order of project preference among those who chose to directly deposit into infrastructure projects was: completion of the National Housing Project in deprived areas of Sistan and Baluchestan, completion of Tehran's National Housing Project, development of Tehran Metro Lines 6 and 7, and development of the Makran coast.

Conclusion

Taxation is a central issue in public finance, playing a strategic role in national development plans. Its complexities arise from human behavior, which significantly influences the effectiveness of tax policies. Proper understanding of psychological and sociological characteristics is essential for designing effective interventions. Tax policies directly affect the business environment, economic growth, social trust, and income identification, making correct implementation critical to prevent stagnation, social dissatisfaction, and unproductive economic activities.

Recent efforts to increase the tax share in the public budget, supported by improved taxpayer identification and smarter income calculation, have enhanced

revenue collection, though the system remains below its ideal performance. Traditional solutions to tax evasion include penalties, incentives for compliant taxpayers, and advanced monitoring. This study, however, emphasizes the role of altruistic and other-regarding preferences, applying insights from behavioral economics.

Results indicate that allowing taxpayers to choose the allocation of their contributions increases trust in the tax system. Taxpayers preferred projects aligned with their profession, which fostered a sense of altruism, confirming the presence of other-regarding preferences. Therefore, development projects should be selected considering professional relevance, avoiding complex investments that require extensive strategic analysis. Cognitive biases such as durability, win-lose thinking, and social comparison can be leveraged to design more effective interventions.

Additionally, transparent online disclosure of tax revenues and public expenditures is suggested to enhance public trust. Presenting tangible outputs and the impacts of tax-funded projects can further reinforce confidence in government and taxation processes.

Keywords: Behavioral Economics, Tax Evasion, Other-Regarding Preferences, Underground Economy, Infrastructural Projects.

JEL Classification: H20, H26, H30, H60.

راهکارهای کاهش فرار مالیاتی در اقتصاد ایران با استفاده از بازی‌های آزمایشگاهی

عطاءالله رفیعی آتانی* ID استادیار گروه اقتصاد، دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران، ایران.

جعفر مهدیزاده ID کارشناسی ارشد توسعه اقتصادی و برنامه‌ریزی، دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران، ایران.

چکیده

مالیات، یکی از اساسی‌ترین پایه‌های درآمد پایدار دولت‌ها در منابع بودجه‌ای است. اگر بخواهیم تعریفی از فرار مالیاتی از دیدگاه دولت‌ها ارائه بدهیم می‌توانیم آن را یک درآمد ازدست‌رفته معرفی کنیم که علاوه بر ایجاد شکاف بین درآمد بالقوه و بالفعل دولت، باعث کاهش عدالت مالیاتی در کشور خواهد شد. در مطالعه پیش رو سعی شده است با استفاده از رویکرد اقتصاد رفتاری، با تمرکز بر ترجیحات دیگرخواهانه و با بهره‌بردن از ابزار آزمایش‌های میدانی بر روی ۳۰ نفر از مؤدیان صنف تجهیزات ساختمانی شهر تهران، راهکارهای عملیاتی به‌منظور کاهش حجم فرار مالیاتی در ایران ارائه شود. ایده اصلی این پژوهش سنجش اثر فراهم کردن امکان انتخاب محل مصرف مالیات پرداختی مؤدیان توسط آن‌ها بر تمکین مالیاتی آن‌ها است. نتایج مشخص شد در صورتی که مؤدیان بتوانند محل مصرف مالیات خود را انتخاب کنند حاضرند مبالغ بیشتری را به‌عنوان مالیات پرداخت کنند و همچنین مشخص شد آن قسم از پروژه‌های عمرانی جهت تأمین مالی از این طریق مناسب هستند که عموم مردم جامعه از آن مسئله ادراکی داشته باشند و پروژه‌های عمرانی - توسعه‌ای با عواید بلندمدت در این راستا کارایی لازم را ندارند.

کلیدواژه‌ها: اقتصاد رفتاری، فرار مالیاتی، ترجیحات دیگرخواهانه، اقتصاد زیرزمینی، طرح‌های عمرانی. طبقه‌بندی JEL: H20, H26, H30, H60.

مقدمه

مالیاتها ابزاری برای تأمین هزینه‌ها و مخارج دولت‌ها به‌منظور نیل به اهداف اقتصادی نظیر تخصیص بهینه منابع، توزیع عادلانه‌تر درآمد، رشد اقتصادی، گسترش اشتغال، ثبات اقتصاد، تأمین امنیت و کالاهای عمومی و تراز پرداخت‌ها هستند.

دستاوردهای تجربی در اغلب کشورهای توسعه‌یافته نشان می‌دهد که درآمدهای مالیاتی یکی از مهم‌ترین منابع درآمدی در این کشورها را تشکیل می‌دهد و مالیات نقش قابل توجهی را در اعمال سیاست‌های اقتصادی در این کشورها ایفا می‌کند. به‌گونه‌ای که در برخی از کشورها ۹۰ تا ۹۵ درصد از هزینه‌های عمومی دولت از طریق درآمدهای مالیاتی تأمین می‌شود. به‌طور مثال میانگین نسبت مالیات به تولید ناخالص داخلی در کشورهای OECD، ۳۴.۱۱ درصد و میانگین جهانی آن نیز ۱۵.۷ درصد است. در مقابل کشورهای در حال توسعه دارای یک سیستم مالیاتی ناکارآمد هستند که قادر به تأمین اهداف مالی و مالیاتی دولت نیست. لذا این کشورها نیازمند یک سیستم مالیاتی نوین و باثبات هستند که بتواند نقش خود را به بهترین وجه ایفا کند.

مالیات در ایران علی‌رغم تلاش‌های بسیار در چند سال گذشته، مانند سایر کشورهای در حال توسعه نتوانسته نقش چندانی را در اقتصاد ایفا کند. در اقتصاد ایران به دلیل فقدان پایگاه اطلاعات اقتصادی و مالی فعالان اقتصادی کشور، عدم شفافیت در فعالیت‌های اقتصادی، معافیت‌های مالیاتی گسترده، ضعف ضمانت‌های اجرایی قوانین، فقدان اعتماد لازم به نظام مالی دولت، مکانیزه نبودن کامل سیستم مالیاتی و عدم توانایی آن در شناسایی صحیح میزان درآمد مردم، میزان مالیات تشخیصی با ظرفیت بالقوه تفاوت چشمگیری دارد.

در سال ۱۴۰۲ سهم درآمدهای مالیاتی از تولید ناخالص داخلی ایران (به‌استثنای درآمدهای گمرکی) ۴/۱۹ درصد بوده است (معاونت پژوهشی سازمان امور مالیاتی، ۱۴۰۲).

عوامل مختلفی در سهم پایین درآمدهای مالیاتی در تولید ناخالص داخلی ایران نقش دارند که یکی از موارد تأثیرگذار، فرار و اجتناب مالیاتی است. طبق برخی آمار موجود در حال حاضر حجم فرار مالیاتی در اقتصاد ایران حدود ۳۰ درصد درآمدهای مالیاتی وصول شده است. پژوهش حاضر به بررسی راهکارهای کاهش فرار مالیاتی در اقتصاد ایران از دیدگاه اقتصاد رفتاری می‌پردازد و ترجیحات دیگرخواهانه مؤدیان مالیاتی را مورد سنجش قرار خواهد داد و نهایتاً به ارائه راهکارهایی به‌منظور افزایش تمکین مالیاتی خواهد پرداخت.

پیشینه پژوهش

اقتصاد رفتاری، اساساً در چالش و تکمیل فرضیه‌های بنیادین اقتصاد نئوکلاسیک و با استفاده از ظرفیت و مبانی تئوری‌های دانش روانشناسی شکل گرفت و به شدت رشد و تکامل یافت (Dhami, 2016). اقتصاد نئوکلاسیک با فرض الگوی انسان اقتصادی به تبیین و مدل‌سازی رفتار کنشگران اقتصادی می‌پردازد. در چارچوب مدل انسان اقتصادی، فرض بر آن است که هر کنشگر اقتصادی اساساً هویت فردی (و نه اجتماعی)، منفعت‌طلب (منفعت به‌مثابه لذت در مصرف و سود در تولید) و فوق‌العاده حسابگر است. اقتصاد نئوکلاسیک تلاش می‌کند تا همه رفتارهای اقتصادی را با ارجاع به این خصوصیات تبیین کند. اما سؤال این است که آیا انسان‌ها یا بهتر است بگوییم اغلب آن‌ها صرفاً رفتار اقتصادی دارند؟

همان‌طور که بیان شد، نظریه اقتصاد نئوکلاسیک عموماً متکی بر فرض رفتار خودخواهانه است، یعنی افراد مطلوبیت را صرفاً از عایدی‌های پولی یا غیر پولی خود استنباط می‌کنند. این‌گونه ترجیحات، ترجیحات خودخواهانه^۱ و فردی با این ترجیحات فرد خودخواه^۲ نامیده می‌شود. نگاه به رفتار انسان معمولاً با شواهد در تضاد است، به‌خصوص در مواقعی که تعامل در گروه‌های کوچک مورد بررسی قرار می‌گیرد؛ البته در مورد تعاملات گروه‌های بزرگ نیز چنین مسئله‌ای وجود دارد.

شواهد نشان می‌دهد که انسان‌ها معمولاً به دلایل مختلف و به‌طور مستقیم یا غیر مستقیم نسبت به دیگران دغدغه نشان می‌دهند. گینتیس در این مورد گفته است: «ما از نظریه بازی رفتاری نتیجه می‌گیریم که باید با اهداف افراد به‌مثابه واقعیت رفتار کرد، نه منطق» (Gintis, 2009)؛ لذا ممکن است افراد به دلایل اخلاقی ملاحظه دیگران را بکنند، یا مستقیماً برای عایدی‌های پولی یا غیر پولی دیگران اهمیت قائل باشند، یا برای کمک کردن به کسانی که به‌اندازه آن‌ها خوشبخت نیستند، دلسوزی کنند، یا اینکه تمایل دارند تا افرادی را که رفتارشان با آن‌ها یا دیگران در گروه مطابق انتظارات نبوده است، نکوهش کنند، یا مثلاً دوست دارند تا کیفیت‌های مطلوب انسانی نظیر نوع‌دوستی^۳ یا مهربانی با خود و دیگران را برجسته کنند. در این موارد، افراد دارای ترجیحات دیگرخواهانه^۴ که گاهی از آن به‌عنوان ترجیحات اجتماعی^۵ نیز یاد می‌شود هستند. در ادامه به‌مرور مطالعات پیشین در حوزه فرار مالیاتی پرداخته می‌شود.

1. Self-regarding Preferences
2. Self-regarding Individual
3. Altruism
4. Other-regarding Preferences
5. Social Preferences

پیشینه پژوهش در مطالعات داخلی

در پژوهشی با عنوان “بررسی اقتصاد رفتاری در پدیده تصمیم‌گیری فرار مالیاتی: رویکرد سناریوسازی جرایم مالیاتی” که در دانشگاه تبریز انجام گرفت، استنباط شد که میزان جرایم محاسبه‌شده در نظریه اقتصاد رفتاری با جرایم در دنیای حقیقی قرابت بیشتری دارد (اسمعیل‌درجانی و همکاران، ۱۴۰۲). همچنین نویسندگان این پژوهش نتیجه گرفتند که بهترین راه برای افزایش تمکین مالیاتی استفاده ترکیبی از ابزارهای مالی و اخلاقی است. از دیگر یافته‌های این پژوهش می‌توان به تأثیر بدنامی در کاهش فرار مالیاتی اشاره کرد. محققان در این پژوهش توصیه کرده‌اند از آنجا که بدنامی ناشی از کشف فرار مالیاتی تأثیر قابل توجهی بر رفتار مؤدیان مالیاتی دارد، دولت باید سازوکاری را فراهم کند تا کسانی که بیشترین فرار مالیاتی را دارند به جامعه معرفی شوند.

احمدی و همکاران (۱۴۰۱) در پژوهش خود با عنوان “ارزیابی تأثیر انتخاب شغل بر فرار مالیاتی - رویکرد اقتصاد رفتاری با روش عامل مینا در اقتصاد ایران” به بررسی ساختار فرار مالیاتی در گروه‌های مختلف شغلی در اقتصاد ایران با استفاده از نتایج آمارگیری از طرح هزینه و درآمد خانوارهای کشور طی سال‌های ۱۳۹۸-۱۳۸۰ پرداختند. در این پژوهش سه گروه شغلی مشاغل خود اشتغالی با ریسک پایین، خود اشتغالی با ریسک بالا و مشاغل عمومی مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفت. نتایج تحقیق نشان داد افرادی که شغل‌های ریسک‌پذیرتر را انتخاب می‌کنند فرصت‌های فرار مالیاتی را بهتر شناسایی می‌کنند و فرار مالیاتی در این مشاغل بالاتر است. همچنین در این پژوهش به منظور بررسی تأثیر سیاست‌های مالیاتی دولت در میزان فرار مالیاتی در هر گروه شغلی، ترکیبی از سیاست‌های مالیاتی انتخاب و ضریب فرار مالیاتی در هر کدام به صورت جداگانه محاسبه شد. ارزیابی ترکیب سیاست‌های مالیاتی نشان می‌دهد که سازمان امور مالیاتی کشور در سیاست‌گذاری بهینه مالیاتی باید ترکیب گروه‌های شغلی موجود در جامعه را مد نظر قرار دهد.

قاسمی و همکاران (۱۴۰۱) در مطالعه‌ای با عنوان “ارائه الگوی پیش‌بینی فرار مالیاتی اصناف مبتنی بر تکنیک داده کاوی” به بررسی میزان فرار مالیاتی در پنج گروه مالیاتی مشاورین املاک، خدمات ارتباطی، صاحبان دفاتر رسمی و حقوقی، تالارهای پذیرایی و رستوران‌ها و مشاغل وابسته و نهایتاً گروه صنفی نمایشگاه و فروشگاه لوازم خودرویی و مشاغل وابسته در استان قزوین پرداختند. نتایج این مطالعه نشان داد گروه شغلی نمایشگاه و فروشگاه لوازم خودرویی

و مشاغل وابسته بیشترین فرار مالیاتی را دارند. همچنین در گروه صنفی صاحبان دفاتر رسمی و حقوقی و مشاغل وابسته بیشترین فرار مالیاتی مربوط به صاحبان کسب و کاری است که سابقه فعالیت آن‌ها کمتر از ۱۱ سال است. این مطالعه به مأمورین مالیاتی توصیه می‌کند در بررسی پرونده‌های مالیاتی صنوف با سابقه فعالیت کمتر از شش سال حساسیت بیشتری به خرج دهند. دهقان و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهش خود با عنوان “تئوری چشم‌انداز؛ رهیافتی نوین در توضیح پدیده فرار مالیاتی” به بررسی تفاوت میزان جرائم بین تئوری چشم‌انداز و تئوری مطلوبیت انتظاری پرداختند. استان مورد مطالعه در این پژوهش استان فارس بوده است. طبق نتایج این پژوهش، هنگامی که احتمال کشف فرار مالیاتی و جرایم نسبتاً پایین است افرادی که به دنبال حداکثر کردن مطلوبیت انتظاری خود هستند مالیات بالقوه را پرداخت نخواهند کرد. بنابراین با در نظر داشتن تفاوت‌های موجود در هر دو نظریه و نرخ پایین‌تر جرایم مالیاتی حاصل شده، بازنگری روی جرایم موجود در سیستم مالیاتی ایران، ضروری به نظر می‌رسد. منتظر حجت و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهش خود با عنوان “رابطه شادی و تمایل به پرداخت مالیاتی: آیا افراد شادتر تمایل بیشتری به پرداخت مالیات دارند؟” اثر شادی در تمایل به پرداخت مالیات را مورد بررسی قرار دادند. آن‌ها در این مطالعه با استفاده از چهار نوع رگرسیون خطی و روش حداقل مربعات معمولی اثر شادی بر تمایل به پرداخت مالیات را در فعالان بخش خصوصی اهواز برای سال ۱۳۹۶ برآورد کردند. نتایج این پژوهش نشان داد اگرچه شادی بر تمایل به پرداخت مالیات در بین مؤدیان مالیاتی بخش خصوصی اهواز اثر ناچیزی دارد ولی از نظر آماری این اثر بی‌معنی نیست.

موسوی جهرمی و دهقان (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان “بررسی رفتار مالیاتی مؤدیان بخش مشاغل: رهیافت اقتصاد رفتاری” به بررسی اثر مشوق‌ها و جرایم در قانون مالیات‌های مستقیم بر رفتار مؤدیان مالیاتی پرداختند. بدین منظور، ساختار تمکین مالیاتی مؤدیان مذکور با استفاده از تغییرات نرخ جرایم و تشویق‌ها سنجش شده است. نتایج این پژوهش نشان‌گر آن است که مؤدیان مورد بررسی در تمامی سطوح درآمدی نسبت به تغییرات اعمال‌شده در نرخ تشویق حساسیت بیشتری نشان می‌دهند.

در مطالعه‌ای با عنوان “فرار و اجتناب مالیاتی در ایران (علل، انگیزه‌ها و راه‌های کاهش آن)” که توسط زایر (۱۴۰۰) در معاونت پژوهشی مرکز آموزش، پژوهش و برنامه‌ریزی مالیاتی صورت گرفت به بررسی ریشه‌های فرار و اجتناب مالیاتی در اقتصاد ایران پرداخته شد. بر اساس این

مطالعه علل شکاف مالیاتی در اقتصاد ایران به شرح زیر است:

۱. شکاف مالیاتی ناشی از گسترش اقتصاد زیرزمینی

۲. شکاف مالیاتی (فرار و اجتناب) ناشی از عدم تمکین مؤدیان

که هرکدام از این علل خود به زیر علت‌هایی نظیر توان و اقتدار کم سازمان امور مالیاتی در کشف و برخورد با جرم فرار، سنتی بودن سیستم حسابرسی مالیاتی در کشور، فرصت‌ها و شکاف‌های قانونی جهت عدم تمکین مالیاتی در کشور و... تقسیم می‌شوند.

در گزارشی با عنوان "راهکارهای بهبود تمکین مالیاتی در کشور" که توسط مرکز آموزش، پژوهش و برنامه‌ریزی مالیاتی سازمان امور مالیاتی منتشر شد راهکارهایی با هدف افزایش میزان تمکین مالیاتی در ایران ارائه شد (زایر و همکاران، ۱۳۹۹). طبق این گزارش تمکین مالیاتی نظام‌مند از طریق اصلاح و بهبود سیستم‌ها، روش‌ها و مقررات، تبادل اطلاعات، راستی‌آزمایی اظهارنامه‌ها قبل از رسیدگی و حسابرسی، قابل مشاهده ساختن اطلاعات اشخاص ثالث برای مؤدیان، استفاده از واسطه‌ها یا کارگزاران مالیاتی و تمکین مشارکتی یا همیارانه، به ترتیب شش روش بالقوه مداخله‌ای سازمان‌های مالیاتی برای بهبود تمکین هستند.

پیشینه پژوهش در مطالعات خارجی

لوی^۱ (۱۹۸۸) در کتاب خود با نام "قوانین و درآمد" اشاره می‌کند که یکی از راه‌های ایجاد یا حفظ انطباق و تمکین در سطح قانون اساسی، ارائه اطمینان از سوی دولت است. به عبارتی یعنی دولت قوانین محدودکننده‌ای را برای خود وضع کند تا در مردم حس اطمینان خاطر ایجاد شود و حتی اینکه مردم احساس کنند قوانین مالیاتی بر این فرض استوار است که همه شهروندان فراری نیستند در میزان تمکین آن‌ها مؤثر است.

مک کافری و بارون^۲ (۲۰۰۳) در پژوهشی با عنوان «قواعد سرانگشتی و سوگیری‌ها در تفکر درباره مالیات^۳» نشان دادند انسان‌ها در بسیاری از موقعیت‌ها از رفتار عقلایی مرسوم منحرف می‌شوند. آزمایش‌شوندگان در این مطالعه در برابر طیف وسیعی از سوگیری‌ها قرار گرفتند که منجر به قضاوت‌ها و تحلیل‌های اشتباه از سوی آن‌ها شد. رواج این سوگیری‌ها نشان می‌دهد که فضایی برای سیاست‌مداران و سیستم‌های سیاسی زیرک فراهم است تا به آسانی به دست‌کاری

1. Levi

2. Edward J. McCaffery & Baron

3. Heuristics and Biases in Thinking about Tax

افکار عمومی اقدام کنند و طراحی سیستم مالیاتی نیز از این قاعده مستثنی نیست. تورگلر^۱ (۲۰۰۳) در مقاله خود با عنوان "اخلاق مالیاتی، قوانین حاکم رفتاری و اعتماد"^۲ بیان داشت مالیات‌دهندگان اگر به نتایج قانونی اعتماد داشته باشند از آن تبعیت خواهند کرد. طبق نتایج این مطالعه به طور کلی، در صورتی که رابطه بین مالیات پرداختی و خدمات دولتی انجام شده عادلانه باشد، مؤدیان تمایل بیشتری به رعایت قانون دارند.

پژوهشی با عنوان "توضیح تفاوت‌های جنسیتی در فرار مالیاتی: مطالعه موردی تیرانا، آلبانی"^۳ با این مقدمه که مطالعات پیشین، تفاوت‌های شدیدی را بین رفتارهای زنان و مردان نشان می‌دهد به بررسی تفاوت رفتاری فرار مالیاتی زنان و مردان در شهر تیرانا کشور آلبانی پرداخته است (Gërkhani, 2007). طبق نتایج این پژوهش، تحقیقات در مورد تفاوت‌های جنسیتی در فرار مالیاتی به درک فرار مالیاتی به طور کلی می‌افزاید؛ اما هنگامی که صحبت از تصویب اقدامات سیاسی با هدف کاهش "شکاف جنسیتی" در فرار مالیاتی می‌شود، می‌توان انتظار داشت که حمایت از زنان در خود اشتغالی باعث تحریک رشد اقتصادی و تقویت موقعیت اقتصادی زنان شود، اما فرار مالیاتی را به خودی خود کاهش نمی‌دهد.

دوس^۴ (۲۰۰۸) در مقاله خود با عنوان "فرار مالیاتی و عوامل جمعیتی: مطالعه موردی استرالیا"^۵ به بررسی رابطه بین متغیرهای جمعیت‌شناختی و نگرش مالیات‌دهندگان شخصی استرالیایی نسبت به فرار مالیاتی پرداخته است. برای این امر یک نظرسنجی الکترونیکی از ۳۰۰ مالیات‌دهنده شخصی استرالیایی توسط یک شرکت تحقیقات بازار انجام شد. یافته‌ها نشان داد که برخی مشاغل نظیر بازرگانان و کارگران نگرش منفی کمتری نسبت به کم‌اظهاری درآمد دارند. همچنین افراد مشارکت‌کننده در این تحقیق معتقد بودند بسته به نوع فرار مالیاتی باید جرایم متفاوتی در نظر گرفته شود.

کرچلر و همکاران^۶ (۲۰۰۸) در پژوهش خود با عنوان "تمکین مالیاتی اجباری و داوطلبانه: چارچوب شیب لغزنده"^۷ چارچوبی را پیشنهاد دادند که در آن هم قدرت ساختار و مسئولین مالیاتی و هم اعتماد به این ساختار و مسئولین مورد بررسی قرار می‌گیرد. عوامل دیگر نظیر

1. Torgler

2. Tax Morale, Rule-Governed Behaviour and Trust

3. Explaining Gender Differences in Tax Evasion: the Case of Tirana, Albania

4. Ken Devos

5. Tax Evasion Behaviour and Demographic Factors: An Exploratory Study in Australia

6. Kirchler et al

7. Enforced versus Voluntary Tax Compliance: The "Slippery Slope" Framework

احتمالات حسابرسی، نرخ مالیات، هنجارهای فردی و اجتماعی و... در همین چارچوب مورد بررسی قرار می‌گیرند. چارچوب «شیب لغزنده» نشان می‌دهد که موضع مقامات در قبال مالیات‌دهندگان برای انطباق مهم است. در یک فضای مالیاتی متخاصم، زمانی که مقامات مالیاتی با نگرش «پلیس و دزدها» ارتباط برقرار می‌کنند، مالیات‌دهندگان تلاش می‌کنند تا مطلوبیت مورد انتظار فردی خود را به حداکثر برسانند و عقلایی رفتار کنند و تنها زمانی که مجبور به انجام این کار شوند، رعایت می‌کنند. در یک فضای هم‌افزایی، زمانی که مقامات با نگرش «خدمات و مشتریان» ارتباط برقرار می‌کنند، مالیات‌دهندگان بر اساس عادلانه‌بودن سیستم و اعتماد تشویق می‌شوند داوطلبانه از آن سیستم مالیاتی پیروی می‌کنند.

شنک^۱ (۲۰۱۱) در پژوهش خود با عنوان «بهره‌برداری از سوگیری‌های برجسته در طراحی مالیات‌ها^۲» بیان کرد افراد در تصمیم‌گیری‌های خود به سوگیری‌های شناختی تکیه می‌کنند. یکی از این سوگیری‌ها این است که افراد به نکات برجسته توجه بیشتری می‌کنند و به مواردی که به نظرشان از اهمیت کمتری برخوردارند بی‌توجه هستند. به‌طور مثال مالیات بر خودرو از نظر افراد مهم‌تر از مالیات بر یک اسباب‌بازی است.

التطافی و عبدالجبار^۳ (۲۰۱۵) در مطالعه‌ای در رابطه با اثر دین بر تمکین مالیاتی با عنوان «آیا دیدگاه مسلمانان به مالیات بر تمکین مالیاتی آن‌ها تأثیر دارد؟» به بررسی رابطه نظری بین تأثیر دیدگاه دینی اسلام و رفتار تمکین مالیاتی پرداختند. آن‌ها در این مقاله دیدگاه‌های گروه‌های مختلف مسلمانان (اهل سنت) را نسبت به مشروعیت یا عدم مشروعیت مالیات معرفی کردند و بیان داشتند طبق نظر برخی مراکز مانند یکی از مراکز اسلامی قطر اگر مالیات به‌طور عادلانه وضع شود، فرار از آن جایز نیست، در حالی که اگر غیر منصفانه باشد، عدم رعایت آن جایز و قانونی است. همچنین این مطالعه به بیان تفاوت مالیات و زکات می‌پردازد و عنوان می‌کند زکات طبق احکام اسلام عبادت است و در همه حال (چه جامعه نیاز به آن داشته باشد یا نداشته باشد) واجب است؛ ولی مالیات در مواقع ضرورت وضع می‌شود.

ادوانی و تارانت^۴ (۲۰۲۱) در پژوهش خود با عنوان «واکنش‌های رفتاری به مالیات بر ثروت» شواهد تجربی موجود در مورد چگونگی واکنش افراد به مشوق‌های ایجاد شده توسط مالیات بر ثروت خالص را بررسی کردند. تنوع در میزان کلی پاسخ‌های رفتاری قابل توجه است؛ در این

1. Shenk
2. Exploiting the Saliency Bias in Designing Taxes
3. Al-Taffi & Abdul-Jabbar
4. Advani & Tarrant

مقاله سه دلیل کلیدی برای این تنوع عنوان شده که عبارت‌اند از: طراحی مالیاتی، زمینه و روش. حوزه جغرافیایی این مطالعه قاره اروپا است و در نهایت توصیه‌های سیاستی برای سیاست‌گذاران مالیاتی در بریتانیا پیشنهاد می‌دهد.

منان و همکاران^۱ (۲۰۲۱) در مطالعه‌ای با عنوان "ارتباطات اجتماعی و فرار مالیاتی: مدل نظری و شواهد تجربی در بنگلادش" به مطالعه جنبه‌های اخلاقی و رفتاری مالیات‌دهندگان، وضعیت مالی شهروندان، انصاف مالیاتی، خدمات مالیات‌دهندگان، پیچیدگی‌های نظام مالیاتی، نرخ‌های مالیاتی، مجازات‌ها و اجرای آن‌ها، و بخشودگی‌های مالیاتی و اقتصاد سیاه در بنگلادش پرداختند. یافته‌های تجربی نشان می‌دهد که همه این مسائل با فرار مالیاتی در بنگلادش مرتبط است. یافته‌های تجربی حاکی از آن است که فقدان فرایند سیاست‌گذاری مشارکتی، فقدان تحقیق و اصلاح نظام مالیاتی، سیاست‌های مالیاتی کوتاه‌مدت و سیاسی، خلأها، ناهنجاری‌ها و پیچیدگی‌های قوانین و سیاست‌های مالیاتی مسئول ایجاد زمینه برای فرار مالیاتی هستند.

آلم و کاسپر^۲ (۲۰۲۳) در پژوهشی با عنوان "استفاده از اقتصاد رفتاری به منظور فهم تمکین مالیاتی"^۳ به بررسی عناصر اساسی اقتصاد رفتاری پرداختند و سپس کاربردهای اقتصاد رفتاری را برای تحلیل‌های مرتبط با تمکین مالیاتی بررسی کردند. بر اساس نتایج این پژوهش اقتصاد رفتاری در فهم پدیده تمکین مالیاتی بسیار مؤثر است و در حوزه‌های جدید رفتار فردی، ابعاد زیادی از واکنش‌های فردی به مالیات وجود دارد که می‌تواند مورد بررسی قرار گیرد. همچنین آلم و همکاران (۲۰۲۰) در پژوهشی دیگر از دیدگاه اقتصاد رفتاری، تأثیر اقدامات سیاست مالیاتی بر ادراک، ارزیابی و رفتار شهروندان را مطالعه کردند. ارتباطات، شفافیت و توجیه اقدامات، دسترسی به پشتیبانی، ارائه خدمات، ممیزی و مجازات در صورت سواری مجانی، ممیزی هدفمند، ایجاد هنجارهای اجتماعی همکاری، توسعه برنامه‌ها و استراتژی‌ها برای آینده، و پیش‌بینی سوگیری‌های گذشته از عوامل مؤثر بر رفتار شهروندان هستند.

آلم و همکاران^۴ (۲۰۲۳) در پژوهشی با عنوان «تلنگر، ترقی‌ها و موانع: استفاده از رویکردهای رفتاری جدید برای بهبود تمکین مالیاتی»^۵ به بررسی اثر این سه پارامتر به‌عنوان مداخلات در بهبود تمکین مالیاتی افراد پرداختند. مطالعه آن‌ها نشان داد هر سه مداخله در تغییر تمکین مؤدیان

1. Mannan et al

2. Alm and Kasper

3. Using Behavioral Economics to Understand Tax Compliance

4. Alm et al

5. Nudges, Boosts, and Sludge: Using New Behavioral Approaches to Improve Tax Compliance

مؤثر است؛ اما میزان تأثیر آن‌ها تا حد خوبی، متأثر از طراحی و نحوه اجرای آن‌ها است. نهایتاً آلم و همکاران پیشنهاد دادند هر سه این مداخلات رفتاری باید در طراحی سیاست‌های مالیاتی مورد استفاده قرار گیرد. با این حال، برای اینکه این روش‌ها به طور مؤثر رویکردهای بازدارندگی سنتی را تکمیل کنند، ادارات مالیاتی باید قبل از اجرای آن‌ها در میدان، آن‌ها را ارزیابی کنند. مکینتایر و همکاران^۱ (۲۰۲۳) در مطالعه خود با عنوان “غرور ملی و صداقت مالیاتی: یک مطالعه آزمایشگاهی با استفاده از یک نشانگر فیزیولوژیک”^۲ به آزمایش تأثیر غرور ملی بر صداقت مالیاتی در استرالیا پرداختند. نتیجه این مطالعه نشان داد که قرارگرفتن در معرض نمادهای غرور ملی استرالیا و هویت ملی (نظیر سرود ملی و...) تأثیر مثبتی بر سطح رعایت مالیات در بین استرالیایی‌ها دارد. اما این مسئله در بین غیر استرالیایی‌ها اثری متفاوت داشت. در بین غیر استرالیایی‌ها، آن‌هایی که بیش از یک سال در استرالیا اقامت داشتند رفتار صادقانه بیشتری در مواجهه به این نمادها نشان دادند.

روش تحقیق

تحقیق و پژوهش برای آگاهی و شناخت مجهولات و پی‌بردن به مسائل ناشناخته صورت می‌گیرد. در انسان میل به دانستن و کشف حقایق، حالت فطری داشته و همین امر یکی از عوامل مؤثر در پیشرفت امر تحقیق و ایجاد روش‌های مختلف بوده است. انسان همواره برای رسیدن به مقصود و حل مشکلات، راه‌های مختلف را تجربه می‌نماید و مناسب‌ترین راه و روش را انتخاب می‌کند.

یکی از مباحث حائز اهمیت در پژوهش‌های علمی موضوع روش‌شناسی آن پژوهش است. روش‌شناسی با نشان دادن و اثبات این مهم که روش‌ها و تکنیک‌های انتخاب‌شده با اهداف و مقاصد تحقیق متناسب و نتایج حاصله قابل اعتماد است نقش مهمی را در پژوهش‌های علمی دانشگاهی ایفا می‌کند. در این‌بخش روش انجام این پژوهش بیان شده است.

در مورد روش تحقیق دیدگاه‌ها و نظرات متفاوتی عنوان می‌شود. شاید بتوان کلی‌ترین دسته‌بندی را در این باره دو روش میدانی و کتابخانه‌ای عنوان کرد. هدف، ماهیت و روش عوامل تعیین‌کننده‌ای هستند که پژوهش‌ها بر اساس آن‌ها طبقه‌بندی می‌شوند. بر اساس هدف پژوهش‌ها به سه دسته علمی، کاربردی و بنیادی تقسیم می‌شوند و بر اساس ماهیت و روش نیز

1. Macintyre et al

2. National Pride and Tax Compliance: A Laboratory Experiment using a Physiological Marker

می‌توان پژوهش‌ها را به پنج گروه توصیفی، همبستگی، علی، تاریخی و تجربی تقسیم‌بندی کرد (حافظ‌نیا، ۱۳۸۵).

پس از اینکه در هر موضوع پژوهشی، پژوهشگر مبنای فلسفی کار و نوع نگرش خود را مشخص کرد لازم است تا به جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل داده‌ها پردازد. برای انجام تحقیق حاضر، پس از مشخص شدن مسئله تحقیق، با استفاده از مطالعات در اسناد موجود عمده دلایل و راهکارهای موجود به دست آمد. سپس به منظور طراحی آزمایش با نظر خبرگان مسئله در حوزه مالیات و طراحی بازی‌های آزمایشی، تبادل نظر در دو مرحله قبل و بعد طراحی آزمایش، صورت پذیرفت. نهایتاً پس از تأیید آزمایش طراحی شده (با استفاده از بازی دیکتاتور و کالاهای عمومی)، این آزمون در بین ۳۰ مؤدی مالیاتی فعال در صنف تجهیزات ساختمانی، اجرایی شد. در این آزمون باید به این سؤالات پاسخ داده می‌شد:

۱. آیا افراد دارای ترجیحات دیگرخواهانه هستند؟ که به این منظور با الهام از بازی دیکتاتور، مبلغی در اختیار افراد قرار داده می‌شد و از آن‌ها خواسته می‌شد مبلغی را به دلخواه به عنوان مالیات پرداخت کنند. تنها شرط در این حوزه غیر صفر بودن مالیات پرداختی بود و در صورتی که افراد مبلغی بیش از حداقل مبلغ (کوچک‌ترین واحد پولی در اختیار) را پرداخت می‌کردند؛ بیانگر ترجیحات دیگرخواهانه آن‌ها بود.

۲. چه تضمینی وجود دارد که افراد در واقعیت هم این مبالغ اظهار شده را پرداخت کنند؟ بر اساس مطالعه فهر و لیبرانت مشخص شد که انتظار افراد از مشارکت دیگران، بهترین پیش‌بینی‌کننده سطح مشارکت آن‌ها است (Fehr and Leibbrandt, 2011)؛ لذا با این هدف پیش‌بینی افراد از رفتار هم‌صنفانشان در بخش‌های مختلف آزمایش اخذ می‌شد.

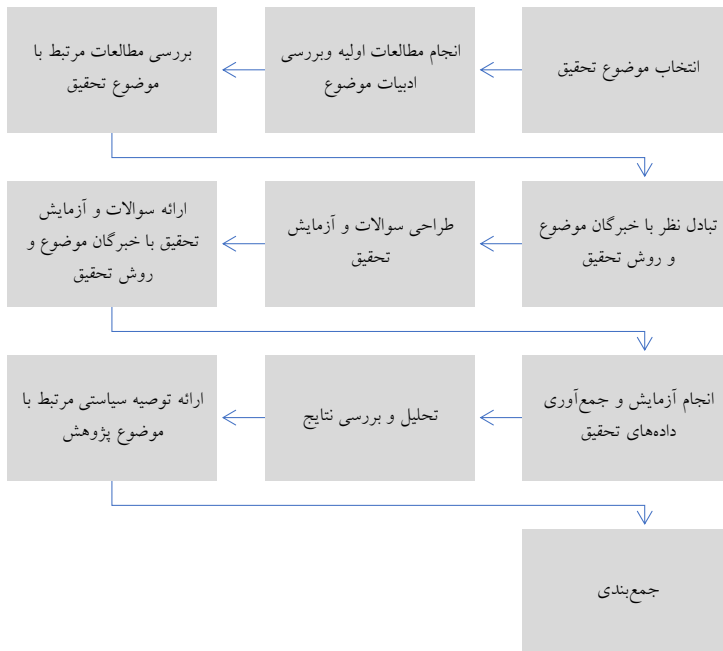
۳. آیا افراد در تأمین مالی طرح‌های عمرانی شرکت خواهند کرد؟ برای این هدف با الهام از بازی کالاهای عمومی بدون جریمه استفاده شد. در این مورد به اطلاع مؤدیان می‌رسید که می‌توانند در عوض پرداخت مالیات به صورت نقدی به دولت، مبلغ را به حساب پروژه‌های عمرانی واریز نمایند و همچنین افراد می‌توانستند در این صورت در مالیات پرداختی خود تجدید نظر کنند و مبلغ مالیات بالاتری را پردازند. پیش‌بینی می‌شد افرادی که اعتماد کمی به دولت و نظام مالیاتی دارند در کنار افرادی که دارای ترجیحات دیگرخواهانه هستند از این طرح استقبال کنند و همچنین افراد دارای ترجیحات دیگرخواهانه در مالیات پرداختی خود بازنگری انجام دهند و مالیات‌های بالاتری را پرداخت کنند.

۴. چه پروژه‌های عمرانی برای معرفی به افراد در این بخش مناسب‌تر است؟ با این هدف چهار پروژه عمرانی به افراد معرفی شد که شامل دو پروژه شهری (پروژه عمرانی در شهر محل زندگی مؤدی) و دو پروژه ملی بود. عنوان پروژه‌ها نیز عبارت بود از: (۱) مسکن ملی تهران (۲) توسعه و ایجاد خط شش و هفت متروی تهران (۳) مسکن ملی مناطق محروم نظیر سیستان و بلوچستان (۴) توسعه سواحل مکران و بندر چابهار. معیار انتخاب پروژه‌ها نیز هم‌راستایی پروژه با موضوع فعالیت صنف مورد بررسی، چالش‌های اقتصادی کشوری و ایجاد درآمدهای پایدار برای کشور بود.

نحوه انتخاب نمونه‌ها در این پژوهش با استفاده از نمونه‌گیری غیر احتمالی قضاوتی یا هدفمند است. این نوع نمونه‌گیری در مواقعی مورد استفاده قرار می‌گیرد که لازم است نمونه، اطلاعات زیادی از موضوع مورد نظر داشته باشد به همین دلیل افرادی به‌عنوان نمونه این پژوهش انتخاب شدند که دارای دو شرط سابقه فعالیت بیش از یک سال در صنف تجهیزات ساختمانی و پرداخت مالیات غیر صفر بودند.

در نمودار (۱) به‌طور خلاصه فرآیند اجرای تحقیق آورده شده است.

نمودار ۱. فرآیند اجرای تحقیق

منبع: یافته‌های پژوهش.

همان‌طور که در مراحل پژوهش اشاره شد، پژوهش حاضر متشکل از دویخش سؤالات (در قالب پرسش‌نامه) و آزمایش میدانی است. جهت سنجش میزان پایایی پرسش‌نامه این پژوهش از آلفای کرونباخ استفاده شده است. آلفای کرونباخ ضریبی (بین صفر و یک) است که با استفاده از روابط تعیین شده آماری محاسبه می‌شود. با استفاده از آلفای کرونباخ می‌توان به نتایج زیر رسید:

۱. هرچه میزان همبستگی بین سؤالات پرسش‌نامه بیشتر باشد، میزان آلفای کرونباخ نیز بیشتر می‌شود. این قاعده به‌صورت برعکس نیز عمل می‌کند.

۲. هرچه میزان واریانس میانگین سؤالات بیشتر شود، آلفای کرونباخ کمتر خواهد شد.

۳. با افزایش تعداد سؤالات پرسش‌نامه، تأثیراتی در آلفای کرونباخ ایجاد خواهد شد.

۴. هرچه حجم نمونه بیشتر باشد، واریانس میانگین سؤالات کاهش یافته و در نتیجه باعث کاهش آلفای کرونباخ می‌شود.

به‌منظور راحتی کار در تفسیر آلفای کرونباخ سطوحی از میزان روایی بر اساس نتایج آن تعریف شده که در جدول ۱ آورده شده است.

جدول ۱. تفسیر سطوح آلفای کرونباخ

نتیجه‌پایایی	ضریب آلفای کرونباخ
عالی	$\alpha \geq 0.9$
خوب	$0.9 > \alpha \geq 0.8$
قابل قبول	$0.8 > \alpha \geq 0.7$
مورد سؤال	$0.7 > \alpha \geq 0.6$
ضعیف	$0.6 > \alpha \geq 0.5$
غیرقابل قبول	$0.5 > \alpha$

منبع: کرونباخ، ۱۹۵۱

با توجه به جدول ۱، و جدول ۲، پایایی بخش اول تحقیق با عدد 0.712 از سطح قابل قبولی برخوردار بوده است و داده‌های جمع‌آوری شده از پایایی قابل قبولی برخوردار هستند.

جدول ۲: آلفای کرونباخ کلی پژوهش

Reliability Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items
.712	16

منبع: یافته‌های پژوهش.

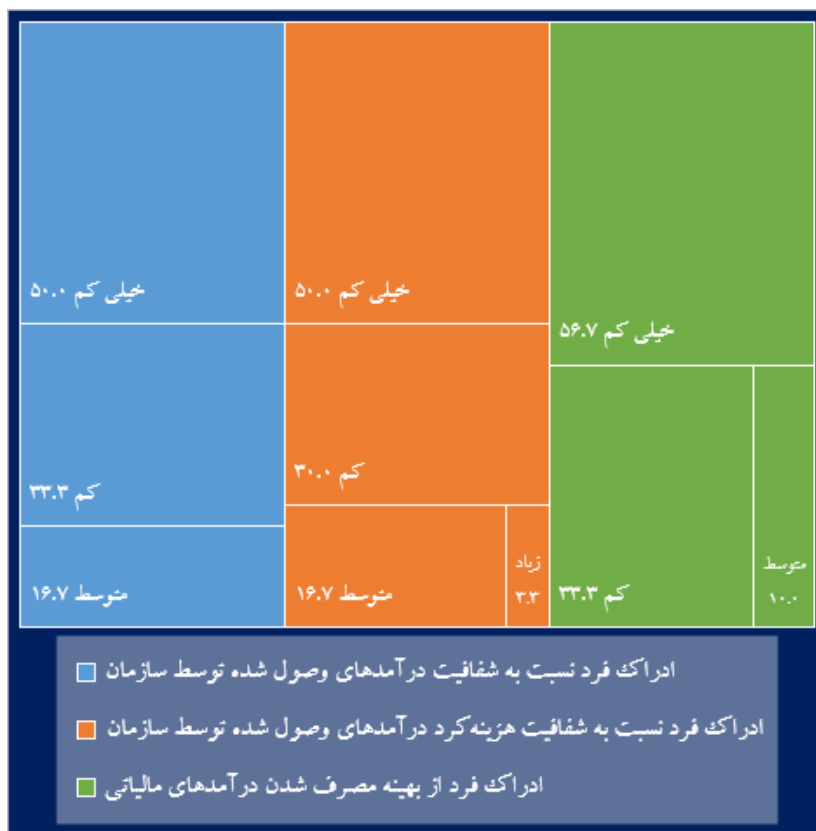
در خصوص داده‌های بخش دوم پژوهش (آزمایش انجام شده) به دلیل تفاوت زیاد در نوع پاسخ‌های سؤالات مختلف، امکان استفاده از آلفای کرونباخ وجود نداشت و صحت و کارایی این بخش با دریافت نظرات خبرگان امر انجام شد.

یافته‌ها

از مؤدیان درباره ادراکشان از سازمان امور مالیاتی سه سؤال پرسیده شده است. سؤال اول آنکه به نظرشان عملکرد سازمان در خصوص میزان مالیات وصول شده چقدر شفاف است؟ دوم آنکه به نظرشان آیا عملکرد سازمان در خصوص هزینه کرد درآمدهای مالیاتی وصول شده، شفاف است؟ و سوم آنکه چه میزان اطمینان دارند که مالیات پرداختی آن‌ها در راه درستی مصرف می‌شود؟

پاسخ مؤدیان در خصوص سؤالات فوق قابل تأمل است. در خصوص سؤال اول و سوم هیچ‌یک از مؤدیان گزینه‌های زیاد و خیلی زیاد را انتخاب نکردند و در سؤال دوم نیز فقط یک نفر گزینه زیاد را انتخاب کرده بود. این نشان‌دهنده آن است که سازمان امور مالیاتی در خصوص تبیین عملکرد خود و اهمیت درآمدهای مالیاتی در اداره کشور به گونه‌ای که همه آحاد جامعه از آن مطلع شوند عملکرد خوبی نداشته است. در نمودار ۲ به صورت خلاصه نتایج حاصل از این بخش آورده شده است.

نمودار ۲. ادراک افراد از شفافیت و عدالت در نظام مالیاتی

منبع: یافته‌های پژوهش.

ضرایب معناداری این‌بخش نیز در جدول ۳، آورده شده است.

جدول ۳. ضرایب معناداری ادراک افراد از شفافیت و عدالت در نظام مالیاتی

One-Sample Test						
	Test Value = 0					
	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
					Lower	Upper
شفافیت وصول	12.042	29	.000	1.667	1.38	1.95
شفافیت هزینه کرد	10.933	29	.000	1.733	1.41	2.06
بهینه بودن مصرف	12.324	29	.000	1.533	1.28	1.79

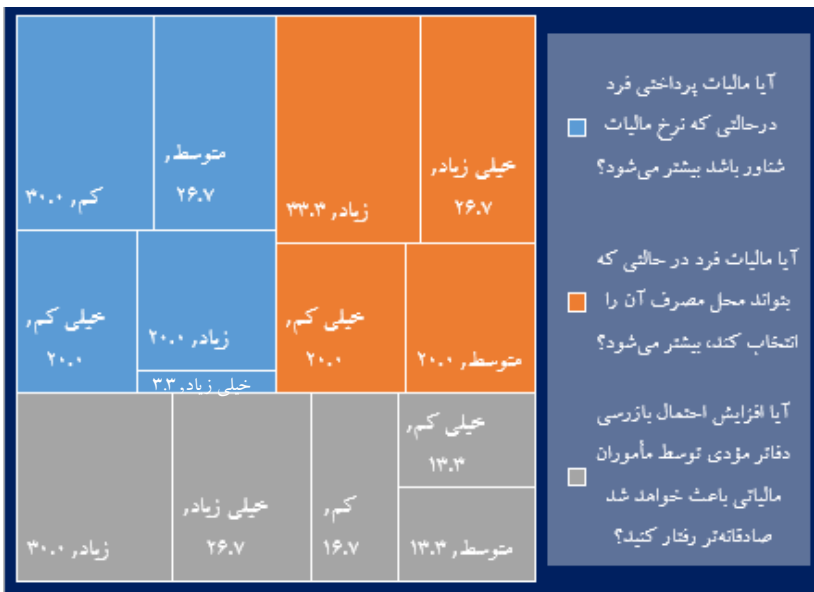
منبع: یافته‌های پژوهش.

با هدف آن که بدانیم رفتار افراد از سخن تا عمل چه میزان تطابق دارد، قبل از انجام آزمایش از افراد پرسیده شد در صورتی که نرخ مالیات شناور باشد، آیا نرخ‌های مالیات بالاتری را پرداخت خواهند کرد؟ همچنین از آن‌ها پرسیده شد در صورتی که بتوانند محل مصرف مالیات خود را مشخص کنند، آیا مالیات بیشتری پرداخت خواهند کرد؟

نتایج نشان می‌دهد در حالت شناور بودن نرخ مالیات، عموم افراد مالیات بیشتری را نخواهند پرداخت (تنها ۲۳ درصد افراد اذعان کرده‌اند که مالیات بیشتری را خواهند پرداخت) اما در صورتی که افراد بتوانند محل مصرف مالیات پرداختی خود را مشخص کنند، عموم افراد (۸۰ درصد افراد) حاضر هستند مالیات بیشتری را پرداخت کنند. این امر علاوه بر اینکه نشان می‌دهد افراد در صورتی که احساس کنند در بخشی از امور کشور دخیل هستند احساس بهتری نسبت به پرداخت مالیات خواهند داشت؛ مؤید نتایج حاصل از سؤالات مربوط به ادراک فرد از عملکرد سازمان و نگرش مثبت آن نسبت به آینده است.

در خصوص تأثیر افزایش احتمال بازرسی دفاتر مؤدیان در صادقانه‌تر رفتارکردن آن‌ها، نتایج بیانگر آن است که این افزایش احتمال تأثیر نسبتاً قابل توجهی بر رفتار صادقانه افراد دارد. در نمودار ۳ به صورت خلاصه نتایج حاصل از این بخش آورده شده است.

نمودار ۳. رفتار فرد در موارد موضوع تحقیق (در قالب پرسش‌نامه)

منبع: یافته‌های پژوهش.

ضرایب معناداری این بخش نیز در جدول ۴، آورده شده است.

جدول ۴. ضرایب معناداری رفتار فرد در موارد موضوع تحقیق (در قالب پرسش نامه)

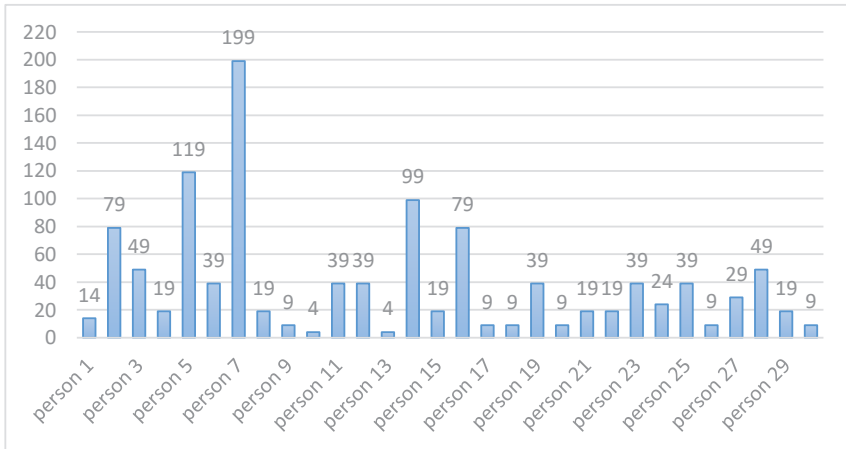
One-Sample Test						
	Test Value = 0					
	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
					Lower	Upper
حالت شناوری نرخ مالیات	12.385	29	.000	2.567	2.14	2.99
حالت انتخاب محل مصرف مالیات	13.260	29	.000	3.467	2.93	4.00
حالت افزایش احتمال بازرسی دفاتر	13.260	29	.000	3.400	2.88	3.92

منبع: یافته‌های پژوهش.

همان‌گونه که در بخش روش‌شناسی به آن اشاره شد، به‌منظور پاسخ به سؤال اصلی پژوهش حاضر و همچنین سؤالات جانبی ذیل آن آزمایشی طراحی شد. در این آزمایش که به شیوه میدانی و در دو مرحله برگزار شد؛ در دور اول ۴۰۰ واحد پول در اختیار افراد قرار گرفت و به افراد گفته می‌شد میزان مالیات پرداختی، کاملاً وابسته به تصمیم آن‌ها است و تنها شرط نظام مالیاتی آن است که این مبلغ غیر صفر باشد و در ادامه و دور دوم آزمایش مانند یک سیستم مالیاتی در حال تکامل، قوانین بازی به‌روز می‌شد و قوانین جدید از جمله مشوق‌ها و جریمه‌هایی وضع می‌شد.

مطابق با نمودار ۴، همه مؤدیان دارای ترجیحات دیگرخواهانه هستند.

نمودار ۴. میزان پرداخت اضافه هر یک از مؤدیان

منبع: یافته‌های پژوهش

برای بررسی بهتر نتایج، جدول ۵، اقدام به دسته‌بندی پرداختی مؤدیان کرده است. اگرچه که هیچ‌یک از مؤدیان حداقل واحد پرداختی را جهت مالیات پرداختی خود انتخاب نکرده است ولی حدود ۲۳ درصد از مؤدیان حاضر بودند بیش از نرخ مالیات تکلیفی فعلی، مالیات پرداخت کنند. نتایج این مرحله با آنچه از پرسشنامه تحقیق استخراج شده بود مطابقت دارد.

جدول ۵. میزان پرداخت اضافه هر یک از مؤدیان

بازه پرداختی مؤدی	فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی تجمعی
۱۰-۱	۸	۶۷.۲۶	۶۷.۲۶
۲۰-۱۱	۷	۳۳.۲۳	۱۰۰.۵۰
۳۰-۲۱	۲	۶۷.۶	۶۷.۵۶
۴۰-۳۱	۶	۱۰۰.۲۰	۶۷.۷۶
۵۰-۴۱	۲	۶۷.۶	۳۳.۸۳
۶۰-۵۱	۰	۱۰۰.۰	۳۳.۸۳
۷۰-۶۱	۰	۱۰۰.۰	۳۳.۸۳
۸۰-۷۱	۲	۶۷.۶	۱۰۰.۹۰
۸۰<	۳	۱۰۰.۱۰	۱۰۰.۱۰۰

منبع: یافته‌های تحقیق.

ضرایب معناداری این بخش نیز در جدول ۶ آورده شده است.

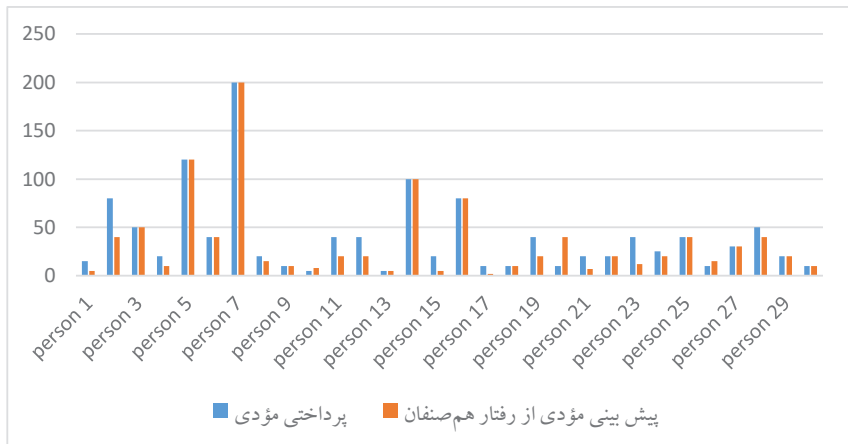
جدول ۶. ضریب معناداری میزان پرداخت اضافه هر یک از مؤدیان

One-Sample Test						
	Test Value = 0					
	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
					Lower	Upper
پرداخت اضافه دوراول	7.237	29	.000	3.500	2.51	4.49

منبع: یافته‌های پژوهش.

مطابق با مطالعات پیشین یکی از بهترین پیش‌بینی‌کنندگان رفتار افراد در شرایط واقعی، پیش‌بینی آن‌ها از رفتار هم‌صنفان، هم‌هویتی‌ها و... است. به همین منظور از افراد خواسته شد تا میزان مالیات داوطلبانه هم‌صنفانشان را نیز حدس بزنند. در نمودار ۵، به مقایسه پرداختی افراد و پیش‌بینی آن‌ها از رفتار هم‌صنفانشان پرداخته شده است.

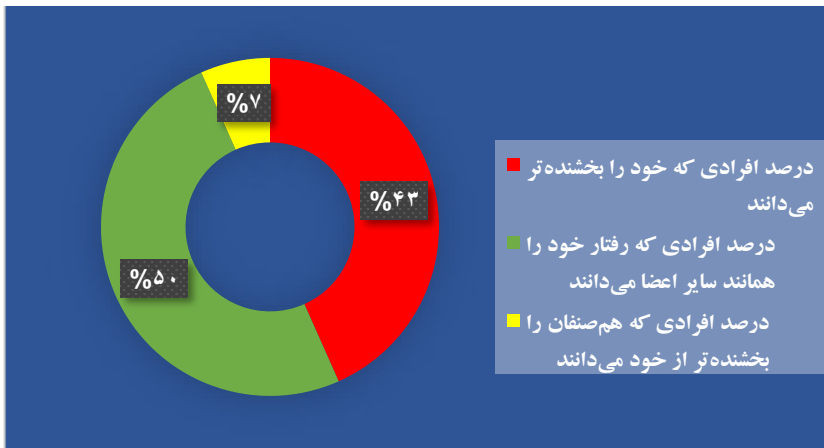
نمودار ۵. مقایسه پرداختی افراد و پیش‌بینی آن‌ها از رفتار هم‌صنفانشان

منبع: یافته‌های پژوهش.

در یک بررسی دقیق‌تر، مشخص شد ۴۳ درصد افراد خود را دیگر خواه‌تر (بخشنده‌تر) از سایر افراد قلمداد می‌کنند یا به عبارتی هم‌صنفانشان را خود خواه‌تر از خود می‌دانند و به احتمال زیاد در شرایط واقعی پرداختی کمتری خواهند داشت؛ ۵۰ درصد از افراد رفتار خود و هم‌صنفانشان را یکسان می‌دانند و هفت درصد مؤدیان نیز معتقدند هم‌صنفانشان از آن‌ها بخشنده‌تر هستند که در فرض این مسئله، احتمال دارد این افراد در شرایط حقیقی، مالیاتی بیش از آنچه در این آزمایش اظهار کرده‌اند پرداخت کنند (نمودار ۶).

نمودار ۶. ادراک افراد از میزان نوع دوستی خود و دیگران

منبع: یافته‌های پژوهش.

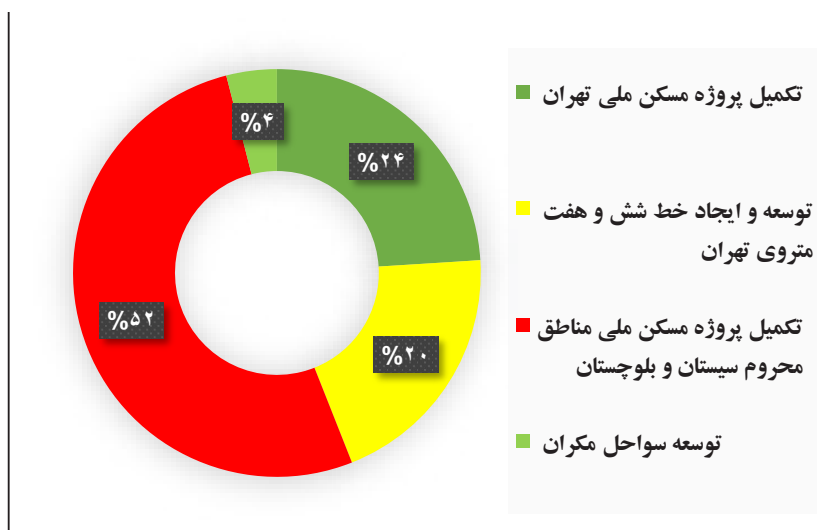
در گام بعد به آزمایش‌شوندگان این اختیار داده شد که بین واریز مالیات پرداختی‌شان به حساب سازمان امور مالیاتی یا واریز به حساب طرح‌های عمرانی مشخص شده، یک گزینه را انتخاب نمایند. طرح‌های عمرانی مشخص شده عبارت بود از دو طرح عمرانی در شهر محل سکونتشان (تهران) و دو پروژه ملی. طرح‌های عمرانی شهری عبارت بودند از تکمیل پروژه مسکن ملی تهران و توسعه و ایجاد خط شش و هفت متروی تهران و طرح‌های ملی عبارت بود از تکمیل پروژه مسکن ملی مناطق محروم سیستان و بلوچستان و توسعه سواحل مکران (با رویکرد گسترش خدمات بندری و ترانزیتی ایران و ایجاد درآمدهای پایدار).

در این حالت، ۸۳ درصد از افراد ترجیح دادند مالیات خود را مستقیم به حساب طرح‌های

عمرانی واریز کنند و تنها ۶.۱۶ درصد (برابر با ۵ مؤدی) از افراد همچنان مایل بودند مالیات را به حساب سازمان امور مالیاتی واریز نمایند؛ از دلایلی که این پنج مؤدی بیان کردند عبارت بود از آن که بهتر است هزینه کرد به صورت متمرکز توسط دولت انجام شود تا طرح‌ها به خروجی بهتری ختم شود برخی نیز بیان کردند چون معتقدند واریز به حساب طرح‌های عمرانی نیز نهایتاً پول را به دست دولت می‌رساند و دولت می‌تواند آن را برای سایر مقاصد هزینه کند پس ترجیح می‌دهند مستقیم به حساب سازمان امور مالیاتی، مالیات را واریز کنند.

ترتیب انتخاب پروژه‌ها در بین افرادی که واریز مستقیم به حساب طرح‌های عمرانی را انتخاب کردند عبارت است از: تکمیل پروژه مسکن ملی مناطق محروم سیستان و بلوچستان، تکمیل پروژه مسکن ملی تهران، توسعه و ایجاد خط شش و هفت متروی تهران و توسعه سواحل مکران. در نمودار ۷ نتایج مرتبط با این بخش آورده شده است.

نمودار ۷. نسبت انتخاب پروژه‌ها توسط مؤدیان

منبع: یافته‌های پژوهش.

ضرایب آماری مرتبط با این بخش نیز در جدول ۷، نشان داده شده است.

جدول ۷. ضریب معناداری انتخاب پروژه‌های عمرانی توسط مؤدیان

One-Sample Test						
	Test Value = 0					
	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
					Lower	Upper
انتخاب طرح عمرانی	8.850	29	.000	1.967	1.51	2.42

منبع: یافته‌های پژوهش.

در پاسخ به این سؤال که اگر بتوانند محل مصرف مالیات خود را انتخاب کنند، آیا افراد مالیات بیشتری پرداخت خواهند کرد یا خیر؟ نتایج آزمایش انجام شده نشان می‌دهد ۴۳/۳ درصد از افراد در این حالت مالیات بیشتری را پرداخت خواهند کرد (جدول ۸).

جدول ۸. تغییر پرداختی مؤدیان در حالت امکان انتخاب محل مصرف مالیات

درصد فراوانی	فراوانی	افزایش پرداختی مؤدیان
56.6	17	$n = 0$
6.7	2	$1 \leq n < 5$
13.3	4	$6 \leq n < 10$
6.7	2	$11 \leq n < 15$
10	3	$16 \leq n < 20$
6.7	2	$21 < n$

منبع: یافته‌های پژوهش.

۱. البته باید به این نکته نیز توجه داشت که حتی اگر افراد مالیات بیشتری را پرداخت نکنند؛ از مالیات پرداخت شده خود رضایت بیشتری خواهند داشت.

بحث و نتیجه‌گیری

همان‌طور که اشاره شد، مالیات یکی از مسائل اصلی در اقتصادبخش عمومی و مالیه عمومی دولت است. همچنین مالیات یک مبحث زیربنایی و پویا است که نقشی راهبردی در تحقق برنامه‌های پیشرفت کشورها دارد؛ این مسئله مهم، دارای پیچیدگی و حساسیت‌های خاص خود است.

اما ریشه این پیچیدگی‌ها در چیست؟ از آنجایی که یکی از طرفین در موضوع مالیات، انسان‌ها هستند؛ لذا رفتارهای آن‌ها اثر زیادی بر میزان موفقیت سیاست‌های مالیاتی دولت‌ها دارد؛ زیرا انسان را نمی‌توان مانند اشیا یا موجودات بدون قدرت تفکر در محیط آزمایشی قرار داد. بنابراین لاجرم، سیاست‌گذاران و مجریان امر باید نسبت به افزایش علم و آگاهی خود نسبت به رفتارهای آدمی و راهکارهای مدیریت حداکثری آن به‌منظور اجرای مداخلات با توجه به ویژگی‌های روان‌شناختی و جامعه‌شناسی آن اجتماع، اقدام نمایند.

حساسیت مسئله نیز از آن جهت است که مالیات، مقوله‌ای است که به صورت مستقیم با فضای کسب و کار در جوامع سروکار دارد. عدم اتخاذ سیاست‌های درست در حوزه مالیات می‌تواند علاوه بر آن که باعث رکود در مشاغل شود پیامدهایی از جمله کاهش تولید ناخالص داخلی، افزایش نارضایتی اجتماعی، کاهش سرمایه اجتماعی و اعتماد به دولت، افزایش جذابیت فعالیت‌های غیر مولد که شناسایی درآمد آن‌ها دشوار است و... را به همراه داشته باشد؛ لذا اتخاذ یک تصمیم درست در حوزه اجرایی مالیات می‌تواند از این موارد تا حدی که مالیات در آن‌ها سهم و تأثیر دارد، پیشگیری کند.

از طرفی اگر دولت‌ها در حوزه مالیات، رفتاری منفعلانه داشته باشند، یکی از منابع اصلی درآمدهای پایدار خود را از دست داده‌اند و اقدام به ایجاد یک بهشت مالیاتی در آن جامعه کرده‌اند که این مسئله نیز برخی ناعدالتی‌های اجتماعی را به همراه خواهد داشت؛ بنابراین مسئله مالیات از این دیدگاه نیز حائز اهمیت است.

در سالیان اخیر همواره سعی شده است سهم مالیات از بودجه عمومی افزایش یابد. هرچند که بخشی از این افزایش ناشی از تورم بوده است اما با توجه به عملکرد سازمان امور مالیاتی کشور مبتنی بر شناسایی مؤدیان جدید و هوشمندسازی فرایندهای احصاء درآمد افراد، نمی‌توان از اقدامات ارزشمند این سازمان چشم پوشاند؛ با این وجود، واضح است که نظام مالیاتی کشور هنوز تا رسیدن به نقطه ایده‌آل خود فاصله دارد.

کارشناسان اقتصادی برای جلوگیری از فرار مالیاتی در اقتصاد کشورها راهکارهای مختلفی را پیشنهاد می‌دهند. از جمله این راهکارها عبارت است وضع جریمه‌های سنگین بر متخلفان، اعطای مشوق‌های مالی به مؤدیان صادق و خوش حساب، نظارت هوشمند و استفاده از داده‌های ثبتی در نظام مالیاتی و...؛ ایده اصلی که در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفت تمرکز بر رفتارهای نوع‌دوستانه و ترجیحات دیگرخواهانه افراد با استفاده از دانش اقتصاد رفتاری بود.

نتایج این پژوهش نشان می‌دهد یکی از راه‌های افزایش اعتماد مردم به نظام مالیاتی فراهم کردن امکان انتخاب محل مصرف مالیات آن‌ها است و مؤدیان نیز از این طرح استقبال خواهند کرد. با توجه به یافته‌های این مطالعه، عموم مؤدیانی که مایل به واریز مالیات پرداختی خود به حساب طرح‌های عمرانی بودند طرح‌هایی را انتخاب می‌کردند که اولاً مرتبط با صنف مورد فعالیتشان بود و افراد ارتباط بیشتری با این مدل پروژه‌های عمرانی می‌گرفتند و ثانیاً حس نوع‌دوستی بیشتری به افراد می‌داد که البته این امر نیز مؤید دارا بودن ترجیحات دیگرخواهانه توسط مؤدیان است؛ بنابراین در انتخاب پروژه‌های عمرانی معرفی شده به هر صنف باید اقتضائات مرتبط با آن صنف و کارکرد هر پروژه را مد نظر قرار داد و از قرار دادن پروژه‌های عمرانی و توسعه‌ای که سرمایه‌گذاری در آن‌ها مستلزم دارا بودن نگاه تحلیلی و راهبردی عمیق است در فهرست عرضه شده به مؤدیان مشاغل اجتناب کرد. این نتایج در راستای بهره‌بردن از سوگیری‌های شناختی نظیر دوام‌نگری، برد - باخت انگاری، چشم و هم‌چشمی و... به منظور اجرای مداخلات دولت نیز کارآمد است.

همچنین در راستای افزایش اعتماد عمومی به نظام مالیاتی یکی از ایده‌های دیگری که در خلال انجام آزمایش مطرح شد؛ نمایش میزان برخط درآمدها و مصارف مالیاتی به مردم است. از آنجایی که درآمدهای مالیاتی و مصارف عمومی ناشی از این منابع مشمول محرمانگی اطلاعات نیز نمی‌شوند؛ لذا نمایش برخط این درآمدها و سرفصل‌های هزینه‌ای آن‌ها امری امکان‌پذیر و گامی مؤثر در راستای افزایش اعتماد عمومی به دولت و نظام مالیاتی خواهد بود. شایان ذکر است با هدف تبیین هرچه بهتر دستاوردهای اقتصادی و عمرانی ایران اسلامی، نمایش خروجی‌های ملموس کشور در این دو حوزه نیازی ضروری و امری اجتناب‌ناپذیر است.

تعارض منافع

تعارض منافع ندارد.

سپاسگزاری

بدین وسیله از همه بزرگوارانی که وقت خود را در راستای مطالعه، داوری و انجام امور اداری این مقاله صرف کرده‌اند تشکر می‌نمایم.

ORCID

Ataollah Rafieiatani*¹ <https://orcid.org/0000-0003-4634-5648>

Jafar Mahdizadeh <https://orcid.org/0009-0005-7191-6168>

1.* Corresponding Author : rafieiatani@iust.ac.ir

How to Cite: Rafieiatani, A. & Mahdizadeh, J. (2025). Solutions to Reduce Tax Evasion in Iran's Economy using Laboratory Games. *Journal of Tax Research*, 33(66), 71-104.

منابع

۱. معاونت پژوهشی مرکز آموزش، پژوهش و برنامه‌ریزی مالیاتی. (۱۴۰۲). گزارش عملکرد درآمدهای مالیاتی کل کشور از آغاز سال ۱۴۰۲ تا پایان اسفندماه (به تفکیک منابع).
۲. اسمعیل درجانی، نجمه، اسدزاده، احمد و برقی اسکویی، محمدمهدی. (۱۴۰۲). بررسی اقتصاد رفتاری در پدیده تصمیم‌گیری فرار مالیاتی: رویکرد سناریوسازی جرایم مالیاتی. تصمیم‌گیری و تحقیق در عملیات، ۸(۳)، ۶۷۰-۶۵۴.
۳. احمدی، وحیده، شهنازی، روح اله، اسلامولیان، کریم و صدراپی جواهری، احمد. (۱۴۰۱). ارزیابی تاثیر انتخاب شغل بر فرار مالیاتی - رویکرد اقتصاد رفتاری با روش عامل مبنا در اقتصاد ایران. نظریه‌های کاربردی اقتصاد، ۹(۱)، ۲۹۴-۲۷۱.
۴. قاسمی، محمد، عابدی، صادق، و محتشمی، علی. (۱۴۰۱). ارائه الگوی پیش‌بینی فرار مالیاتی اصناف مبتنی بر تکنیک داده‌کاوی. پژوهشنامه مالیات، ۳۰(۵۶)، ۷-۳۰.
۵. دهقان، سحر، موسوی جهرمی، یگانه و عبدلی، قهرمان. (۱۳۹۷). تئوری چشم‌انداز: رهیافتی نوین در توضیح پدیده فرار مالیاتی. فصلنامه تحقیقات اقتصادی، ۵۳(۱).
۶. منتظر حجت، امیرحسین، خدا پناه، مسعود، فرازمنند، حسن، دلفی، حمیده. (۱۳۹۸). رابطه شادی و تمایل به پرداخت مالیاتی: آیا افراد شادتر تمایل بیشتری به پرداخت مالیات دارند؟ پژوهشنامه مالیات، ۲۷(۴۱)، ۷-۲۴.
۷. موسوی جهرمی، یگانه و دهقان، سحر. (۱۳۹۸). بررسی رفتار مالیاتی مودیان بخش مشاغل: رهیافت اقتصاد رفتاری. مطالعات اقتصادی، ۸(۲)، ۲۸۱-۲۶۵.
۸. زایر، آیت. (۱۴۰۰). گزارش فرار و اجتناب مالیاتی (علل، انگیزه‌ها و راه‌های کاهش آن) (صص. ۱-۱۹). مرکز آموزش، پژوهش و برنامه‌ریزی سازمان امور مالیاتی.
۹. زایر، آیت، حسنی، محسن، و بابایی، نسیم. (۱۳۹۹). گزارش راهکارهای بهبود تمکین مالیاتی در کشور (صص. ۱-۳۲). مرکز آموزش، پژوهش و برنامه‌ریزی سازمان امور مالیاتی.
۱۰. حافظ‌نیا، محمدرضا. (۱۳۸۵). مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی (ویرایش دوازدهم). سمت.

References

1. Advani, A. , & Tarrant, H. (2021). Behavioural responses to a wealth tax. *Fiscal Studies*, 42(3-4), 509-537.
2. Ahmadi, V. , Shahnazi, R. , Eslamlouiyian, K. , & Sadraei Javaheri, A. (2022). Evaluating the effect of job choice on tax evasion: A behavioral economics approach using agent-based modeling in Iran's economy. *Applied Theories of Economics*, 9(1), 271–294. <https://doi.org/10.22034/econj.2022.46346.2891> [In Persian]
3. Alm, J. , & Kasper, M. (2023). Using behavioural economics to understand tax compliance. *Economic and Political Studies*, 11(3), 279-294.
4. Alm, J. , Blaufus, K. , Fochmann, M. , Kirchler, E. , Mohr, P. , Olson, N. E. , & Torgler, B. (2020). Tax policy measures to combat the sars-cov-2 pandemic and considerations to improve tax compliance: a behavioral perspective. *WU International Taxation Research Paper Series*, (2020-10).
5. Alm, J. , Burgstaller, L. , Domi, A. , März, A. , & Kasper, M. (2023). *Nudges, Boosts, and Sludge: Using New Behavioral Approaches to Improve Tax Compliance*. *Economies*, 11(9), 1–22.†
6. Al-Ttaffi, L. H. A. , & Abdul Jabbar, H. (2015). Does Muslim view on tax influence compliance behaviour? In *Proceedings of the International Conference on Accounting Studies (ICAS) 2015* (pp. 347–353). Universiti Utara Malaysia. <https://repo.uum.edu.my/id/eprint/17590>
7. Cronbach, L. J. (1951). Coefficient alpha and the internal structure of tests. *psychometrika*, 16(3), 297-334.
8. Dehghan, S. , Mousavi Jahromi, Y. , & Abdali, G. (2018). Prospect theory: A new approach in explaining the phenomenon of tax evasion. *Quarterly Journal of Economic Research*, 53(1), 1–23. <https://doi.org/10.22059/jte.2018.64841> [In Persian]
9. Deputy for Research, Center for Education, Research, and Tax Planning. (2023). *Report on the performance of national tax revenues from the beginning of 2023 to the end of March (by sources)*. <https://B2n.ir/yq6365> [In Persian]
10. Devos, K. (2008). Tax evasion behaviour and demographic factors: An exploratory study in Australia. *Revenue Law Journal*, 18(2008), 1-44.
11. Dhimi, S. (2016). *The foundations of behavioral economic analysis*. Oxford University Press.
12. Esmaeil Dorjani, N. , Asadzadeh, A. , & Barghi Eskouei, M. M. (2023). Investigating behavioral economics in the phenomenon of tax evasion decision-making: A scenario-based approach to tax penalties. *Decision Making and Operations Research*, 8(3), 654–670. <https://doi.org/10.>

- 22105/dmor. 2023. 345401. 1615 [In Persian]
13. Fehr, E. , & Leibbrandt, A. (2011). A field study on cooperativeness and impatience in the tragedy of the commons. *Journal of public economics*, 95(9-10), 1144-1155.
  14. Gërxxhani, K. (2007). Explaining gender differences in tax evasion: the case of Tirana, Albania. *Feminist Economics*, 13(2), 119-155.
  15. Ghasemi, M. , Abedi, S. , & Mohtashami, A. (2022). Presenting a predictive model of business tax evasion based on data mining techniques. *Tax Research Journal*, 30(56), 7–30. <https://doi.org/10.22105/dmor.2023.345401.1615> [In Persian]
  16. Gintis, H. (2009). *The bounds of reason: game theory and the unification of the behavioral sciences-revised edition*. Princeton university press.
  17. Hafeznia, M. R. (2006). *An introduction to research methodology in the humanities* (12th ed.). SAMT. [In Persian]
  18. Kirchler, E. , Hoelzl, E. , & Wahl, I. (2008). Enforced versus voluntary tax compliance: The “slippery slope” framework. *Journal of Economic psychology*, 29(2), 210-225.
  19. Levi, M. (1988). *Of rule and revenue*. Univ of California Press.
  20. Macintyre, A. , Chan, H. F. , Schaffner, M. , & Torgler, B. (2023). National pride and tax compliance: A laboratory experiment using a physiological marker. *PloS one*, 18(1), e0280473.
  21. Mannan, D. K. A. , Farhana, D. K. M. , & Chowdhury, G. M. (2021). Social network and tax evasion: theoretical model and empirical evidence in Bangladesh. *The Cost and Management*, 49(2).
  22. McCaffery, E. J. , Baron, J. , & Baron, J. (2003, January). Heuristics and biases in thinking about tax. In *Proceedings. Annual Conference on Taxation and Minutes of the Annual Meeting of the National Tax Association* (Vol. 96, pp. 434-443). National Tax Association.
  23. Montazer Hojjat, A. H. , Khodapanah, M. , Farazmand, H. , & Delfi, H. (2019). The relationship between happiness and willingness to pay taxes: Do happier individuals have a greater tendency to pay taxes? *Tax Research Journal*, 27(41), 7–24. [In Persian]
  24. Mousavi Jahromi, Y. , & Dehghan, S. (2019). Investigating taxpayers’ behavior in the business sector: A behavioral economics approach. *Iranian Journal of Economic Studies*, 8(2), 265–281. <https://doi.org/10.22099/ijes.2020.33336.1566> [In Persian]
  25. Schenk, D. H. (2011). Exploiting the salience bias in designing taxes. *Yale J. on Reg.* , 28, 253.
  26. Torgler, B. (2003). Tax morale, rule-governed behaviour and trust. *Constitutional Political Economy*, 14(2), 119-140.

27. Zayer, A. (2021). *Report on tax evasion and avoidance (causes, motivations, and ways to reduce it)* (pp. 1–19). Center for Education, Research, and Planning of the Tax Administration. [In Persian]
28. Zayer, A. , Hassani, M. , & Babaei, N. (2020). *Report on strategies for improving tax compliance in the country* (pp. 1–32). Center for Education, Research, and Planning of the Tax Administration. [In Persian]

استناد به این مقاله: رفیعی آتانی، عطاءالله، و مهدیزاده، جعفر. (۱۴۰۴). راهکارهای کاهش فرار مالیاتی در اقتصاد ایران با استفاده از بازی‌های آزمایشگاهی. پژوهشنامه مالیات، ۳۳(۶۶)، ۷۱-۱۰۵.

Journal of Tax Research is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial4.0 International License.